

Література

1. Про концесії: Закон України від 16 липня 1999 р. № 997-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 41. — Ст. 372.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436 // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст. 462.
3. Зельдина Е. Р. Специальный режим хозяйствования: теоретические вопросы и направления модернизации: Монография / НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. — Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2007. — 327 с.
4. Линник Л. Концессионные соглашения — одна из форм привлечения инвестиций // Инвестиции в России. — 2002. — № 7. — С. 3—7.
5. Варнавский В. Г. Быть или не быть в России концессиям // ЭКО. — 2002. — № 6. — С. 11—22.
6. Свистунов Н. Концессии — инструмент активизации международных инвестиционных проектов в России // Проблемы теории и практики управления. — 2004. — № 3. — С. 75—79.

7. Олійник Н. Міжнародний досвід застосування концесій у сфері житлово-комунального господарства // Вісник Національної академії державного управління. — 2003. — № 3. — С. 247—254.
8. Джабраилов Р. А., Джумагельдиева Г. Д. Хозяйственно-правовое обеспечение рационального использования коммунальной собственности города (на примере концессии): Брошюра / НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. — Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2007. — 52 с.
9. Колісник О. Концесіонер ризикує грішми. А місто — їх відсутністю // Партнери. — 2006. — грудень (12 (88)). — С. 6.
10. Серебряник П. Концессия не напасть, как бы транспорту городскому не пропасть // Голос Украины. — 2006. — 25 ноября (№ 224 (3974)). — С. 3.
11. Шаповалова О. В. Правове забезпечення підтримки і розвитку господарювання: Монографія. — Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2004. — 280 с.

Подано до редакції 31.03.2008 р.

УДК 334:332.8

В.М. Бутиріна,
аспірантка
Донбаського державного
технічного університету,
м. Алчевськ

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА У ПРОМИСЛОВОМУ МІСТІ

У науковій літературі та законодавчих актах України підприємства житлово-комунального господарства (далі — ЖКГ) розглядаються як унітарні об'єкти з загальними вимогами до їх діяльності. Разом з тим житлово-комунальні послуги мають якісні й кількісні відмінності в залежності від регіону їх надання. Зважаючи на значну частку промислово розвинутих і монофункціональних міст у загальній структурі населених пунктів України, питання функціонування підприємств ЖКГ в умовах конкретного економічного стану території ще потребують вивчення. Водночас ґрунтовного опрацювання потребують також проблеми ефективного управління ринковими реформами ЖКГ в умовах промислового міста монофункціонального типу.

Саме тому метою статті є виокремлення науково-практичних підходів, які мають сприяти місцевим

органам влади у прийнятті рішень при управлінні ЖКГ, з урахуванням економічних параметрів регіону.

Місто — це складна соціально-економічна система з великою кількістю складових елементів, поліструктурністю і багатофункціональністю, множинністю їхньої взаємодії, а також значенням і закономірностями функціонування й формування різних структурних ланок [1]. В Україні нараховується 448 міст, з яких 122 міста (або 27 %) є монофункціональними [2]. Визначними критеріями монофункціонального міста є домінування окремої галузі в загальній структурі зайнятості працівників, в обсязі виробництва підприємств містоутворюючого типу в загальному обсязі виробництва, питомій вазі бюджетних надходжень даної галузі (підприємства) у всіх бюджетних надходженнях міста.

У розроблених Міністерством економіки України разом з Національною академією наук Основних на-

© В.М. Бутиріна, 2008

прямах забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст наводиться наступне визначення: мале монофункціональне місто — це мале місто, спеціалізацію праці економічно активного населення в якому визначають підприємства здебільшого однієї-двох профільюючих галузей економіки, що формують дохідну частину бюджету міста, забезпечують функціонування соціальної інфраструктури та інших об'єктів життєзабезпечення населення [3].

Будь-яке місто, у тому числі промислово орієнтоване, як певна соціально-економічна система, має дві підсистеми різного рівня складності: містоутворюючу і містообслуговуючу [4]. Якщо містоутворюючі підприємства визначають територіальне розміщення міста, то містообслуговуючі, до яких відносять підприємства ЖКГ, мають значення для самого міста і через ціни/тарифи на житлово-комунальні послуги впливають на структуру грошових витрат населення, формуючи тим самим масштаб і структуру ринку споживчих товарів і послуг, умови життєдіяльності населення.

ЖКГ є важливим елементом як соціального, так і економічного середовища. В умовах ринкової трансформації суспільства стан підприємств житлово-комунального сектора залишається незадовільним і призводить до дедалі більших негативних наслідків. Органи місцевого самоврядування мають повноваження встановлювати ціни/тарифи на житлово-комунальні послуги [5], проте, здебільшого, намагаються вирішити всі проблеми галузі за рахунок споживачів. Такий шлях, окрім суспільного супротиву, не приносить жодних практичних результатів, не поліпшує діяльність підприємств, а лише продовжує їх стагнацію. Підвищення тарифів без покращення якості житлово-комунальних послуг тільки призводить до погіршення платіжної дисципліни населення впродовж досить тривалого часу. Ще у 2000 р. Верховна Рада України з метою визначення державних гарантій щодо надання житлово-комунальних послуг і розмірів плати за житло й житлово-комунальні послуги, які забезпечують реалізацію конституційного права громадянина на житло, встановила державні соціальні нормативи у сфері житлово-комунального обслуговування:

граничну норму оплати послуг з утримання житла, житлово-комунальних послуг залежно від отримуюваного доходу;

соціальну норму житла та нормативи користування житлово-комунальними послугами, щодо оплати яких держава надає пільги та встановлює субсидії малозабезпеченим громадянам;

показники якості надання житлово-комунальних послуг [6; 7].

За цей час значна частина нагальних проблем ЖКГ залишились без вирішення. Більш-менш виз-

наченою є державна політика стосовно соціально-го захисту найбільш незахищених верств населення, що підтверджується значним зростанням обсягів субсидій малозабезпеченим громадянам. Так, у містах обласного значення Луганської області у 2003-2008 рр. субвенції загального фонду з державного бюджету місцевим бюджетам на надання житлових субсидій населенню на оплату електроенергії, природного газу, послуг тепло-, водопостачання і водовідведення, квартирної плати, вивезення побутового сміття зросли в рази — від 1,71 (м. Краснодон) до 4,54 (м. Первомайськ) (табл. 1).

Таблиця 1. Міжбюджетні трансферти з Луганського обласного бюджету, тис. грн [8]

№ з/п	Міста	Роки					
		2003	2004	2005	2006	2007	2008
1.	Луганськ	25563	32655,3	25348,4	24317,4	64543,7	81468,285
2.	Алчевськ	5328,9	5445,1	4823,9	4720,9	14576,3	15490,590
3.	Антрацит	2256,6	2142,9	2493,9	2198,1	5768,5	8852,993
4.	Брянка	1114,3	1152,2	1217,9	1208,3	3008,4	3163,573
5.	Кіровськ	553,3	805,3	787,0	954,8	1695,5	2301,602
6.	Красний Луч	2027,4	1639,6	2273,2	2088,4	4340,1	4867,259
7.	Краснодон	4314,1	3708,3	4103,4	3932,8	9385,1	7370,182
8.	Лисичанськ	9245,1	5425,9	7812,4	8538,8	26073,1	30191,016
9.	Первомайськ	1138,2	1230,0	1732,0	1773,3	3742,5	5170,974
10.	Ровеньки	1764,6	1734,7	2062,2	1687,7	3774,4	5632,959
11.	Рубіжне	4649,8	4285,2	4576,2	4109,7	9365,5	15667,048
12.	Свердловськ	2827,5	3082,0	3347,5	2701,7	7850,3	7597,772
13.	Северодонецьк	7746,8	9271,8	6790,5	7578,2	12187,6	23406,581
14.	Стяханов	4780,9	1642,2	4468,4	4440,4	12628,4	12540,943

Зростання середньорічної номінальної заробітної плати не призводить до зменшення обсягів житлових субсидій. Так, по м. Алчевську середня заробітна плата зросла з 606 грн у 2003 р. до 1638 грн у 2007 р., а обсяг житлових субсидій за цей же період збільшився з 5328,9 тис. грн до 14576,3 тис. грн, тобто у 2,74 рази, що майже відповідає темпам зростання рівня заробітної плати.

Станом на грудень 2007 р. населенню Луганської області нараховано до сплати за житлово-комунальні послуги 885,8 млн грн. В цей же час субвенції на ці види послуг становлять 226,9 млн грн. Але стан так званого «трансфертного покриття», що розраховано як відношення субвенцій місцевим бюджетам на надання житлових субсидій населенню до обсягу нарахувань населенню за спожиті житлово-комунальні послуги, для різних населених пунктів області є нерівномірним (рис. 1) [9; 10; 11].

Якщо ж взяти за базис показники 2003 р. і простежити темпи змін в обсязі міжбюджетних трансфертів по містах Луганської області, то наявні певні тенденції. Міста з розвинутою промисловою структурою, такі як Алчевськ і Северодонецьк, зважаючи на порівняно високий рівень доходів їх населення, потребують меншого щорічного зростання в обсягах субвенцій, аніж депресивні міста (рис. 2).

У «Концепції ціноутворення у сфері житлово-комунальних послуг» зазначено, що якість життя

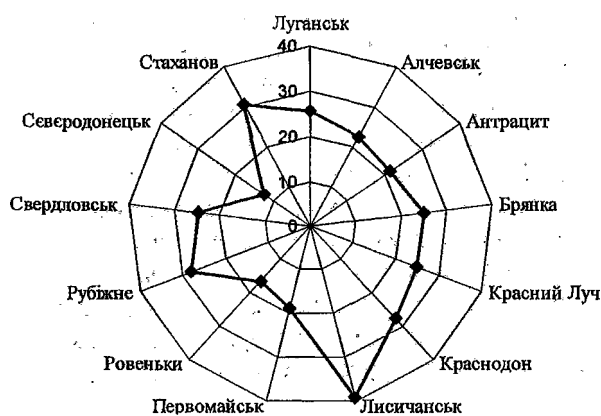

Рис. 1. Рівень трансфертного покриття нарахованих платежів за житлово-комунальні послуги жителям міст Луганської області, %

Рис. 2. Співставлення темпів змін в обсязі міжбюджетних трансфертів міст Луганської області

населення значною мірою залежить від надійності, якості та доступності житлово-комунальних послуг, що надаються населенню. Забезпечення реалізації інтересів суспільства потребує вдосконалення цінової політики у сфері житлово-комунальних послуг щодо гарантування захисту прав споживачів цих послуг і створення умов для збалансованого розвитку суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність у цій сфері [12].

На сьогодні політика ціноутворення у сфері житлово-комунальних послуг не забезпечує покриття економічно обґрунтованих витрат суб'єктів господарювання, але дозволяє включати до складової ціни/тарифу неефективні витрати, що не стимулює підприємства до зниження витрат. Підґрунтям для зловживань монопольним становищем у сфері житлово-комунальних послуг є і поширеність практики перехресного субсидування однієї категорії споживачів за рахунок іншої.

З огляду на можливі негативні соціальні наслідки приведення цін/тарифів на житлово-комунальні послуги до економічно обґрунтованого рівня і за умов невідповідності фінансової системи до

організації належної підтримки малозабезпечених верств населення, вдосконалення державного регулювання у сфері формування цін/тарифів на житлово-комунальні послуги в Україні до останнього часу здійснювалось поетапно. Протягом 1995–1996 рр. рівень відшкодування населенням вартості житлово-комунальних послуг було доведено до 80 %, а зростання тарифів в цей період вдвічі-втричі перевищувало зростання споживчих цін в цілому. Тим самим, основний фінансовий тягар на покриття витрат житлово-комунального сектора економіки поступово переходив з держави на споживачів цих послуг.

Ці процеси по-різному відбувались в регіонах країни, досить суттєвими були фактори економічного рівня конкретного населеного пункту (табл. 2).

З тринадцяти міст обласного значення Луганської області станом на 10.12.2007 р. найкращі рейтингові оцінки щодо обсягу реалізованої промислової продукції на одного мешканця належать Лисичанську, Алчевську, Северодонецьку та Рубіжному. Разом з тим м. Рубіжне посідає лише 11 місце за середньою заробітною платою одного працівника, а Лисичанськ — 7. Як це не дивно, але таке промислово розвинуте місто, як Северодонецьк, має одну з найбільших заборгованостей за житлово-комунальні послуги (у розрахунку на одного мешканця). А м. Красnodон, в якому найвища середня заробітна плата на одного працівника, має лише 84,3 % оплати за житлово-комунальні послуги (11 показник у рейтингу). Таким чином, немає підстав стверджувати про пряму залежність платіжної дисципліни населення від рівня промислового розвитку міста. Очевидно, досить вагомим аргументом у вирішенні питання беззбиткової діяльності підприємств ЖКГ є зусилля місцевих органів влади та їх спроможність вести діалог зі споживачами послуг.

За даними соціологічного опитування, яке проводилось Київським міжнародним інститутом соціології в м. Алчевську у 2004 та 2007 роках, значна частка населення залишається незадоволеною рівнем наданих житлово-комунальних послуг і вважає, що саме ці послуги потребують вдосконалення (81,9 % відповідей у 2004 р., 66,5 % — у 2007 р.) [13]. Разом з тим зростає рівень усвідомлення мешканців про необхідність додаткової оплати для підвищення якості комунальних послуг (рис. 3).

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає залучення на договірних засадах підприємств, організацій, що не належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, до участі в комплексному соціально-економічному розвитку сіл, селищ, міст, в обслуговуванні населення засобами транспорту і зв'язку, у створенні, розвитку та реконструкції об'єктів інженерного забезпечення [14]. Також передбачена пайова

Таблиця 2. Рейтингова оцінка фінансового потенціалу міст Луганської області станом на 10.12.2007 р.

№ з/п	Міста Луганської області	Рейтингові показники									
		Обсяг реалізованої промислової продукції на одного мешканця, тис. грн	Ранг	Середня заробітна плата одного працівника, грн	Ранг	Обсяг субвенцій на одного мешканця, грн	Ранг	Рівень оплати за житлово-комунальні послуги, %	Ранг	Заборгованість за житлово-комунальні послуги в розрахунку на одного мешканця, грн	Ранг
1	Алчевськ	52,71	2	1706,04	4	125,77	4	97,2	1	312,80	6
2	Антрацит	4,53	9	1689,64	5	68,75	8	89	6	275,68	4
3	Брянка	0,65	13	1355,78	12	52,96	9	84,1	12	308,76	5
4	Кіровськ	1,11	12	1242,03	13	42,6	12	88,5	7	178,95	2
5	Красний Луч	1,86	11	1407,77	10	32,78	13	87,2	8	419,11	10
6	Краснодон	11,81	6	1861,85	1	85,79	6	84,3	11	185,82	3
7	Лисичанськ	93,74	1	1547,41	7	207,26	1	91	3	399,45	9
8	Первомайськ	2,37	10	1448,37	8	50,3	10	89,6	4	348,16	8
9	Ровеньки	13,36	5	1746,48	2	43,09	11	91,6	2	148,92	1
10	Рубіжне	13,86	4	1368,6	11	149,61	2	86,2	9	428,28	12
11	Свердловськ	9,75	7	1712,37	3	76,44	7	81	13	330,71	7
12	Северодонецьк	19,96	3	1653,3	6	97,89	5	89	5	424,06	11
13	Стаханов	8,98	8	1432,07	9	128,73	3	86,2	10	434,89	13

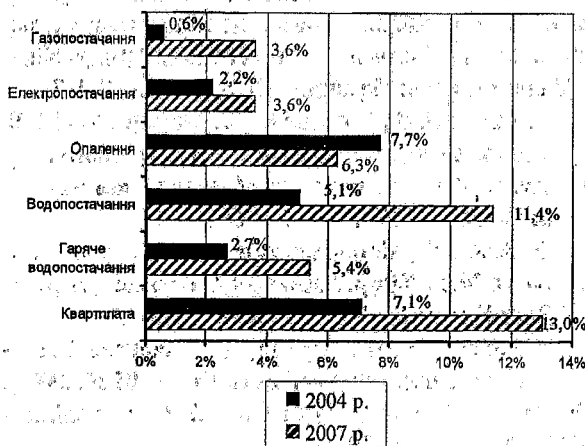

Рис. 3. Готовність жителів м. Алчевська до додаткової оплати за житлово-комунальні послуги

участь забудовників у розвитку інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури населених пунктів. Незважаючи на те, що вищевказані законодавчі акти набрали чинності з 1998 р., було б передчасним стверджувати про наявність вагомих внесків комерційних структур у вирішення проблем житлово-комунального господарства регіонів. Приклад м. Алчевська Луганської області, в якому власник містоутворюючих підприємств — корпорація «Індустріальний союз Донбасу» — ще в вересні 2006 р. підписав з міською радою «Угоду про соціально-економічне партнерство між територіальною громадою м. Алчевська та корпорацією «ІСД», є скоріше винятком у практиці взаємовідносин місцевих рад та великого і середнього бізнесу.

Разом з тим наявність успішно працюючих підприємств та бізнес-структур все ж дозволяють ве-

сти діалог про їх участь у розвитку відповідної території. Позиціонування соціально-орієнтованого бізнесу має вже в Україні певні результати. Так, у створений корпорацією «ІСД» Фонд розвитку м. Алчевська надійшло у 2007 р. 24,07 млн грн, і завдяки саме цим коштам були вирішені нагальні потреби теплопостачання, відремонтовані мережі водопостачання, проведені ремонти дахів будинків житлового фонду міста. Подібні приклади взаємодії місцевої влади та підприємств мають місце в Лисичанську, Северодонецьку та інших містах Луганської області.

Наявність успішно функціонуючих містоутворюючих підприємств є фактором, що дозволяє вирішувати проблеми житлово-комунального господарства, а місцева влада на певний період має можливість утриматися від непопулярних рішень щодо приведення тарифів на житлово-комунальні послуги у відповідність до економічно обґрунтованих витрат. Цієї можливості, очевидно, не мають так звані депресивні райони.

Реальністю у практиці тарифної політики на житлово-комунальні послуги в Україні є перехресне субсидування вартості послуг однієї категорії споживачів за рахунок іншої. При цьому вартість 1 Гкал теплової енергії для другої групи споживачів (бюджетні установи) може відрізнятись від тарифів для населення в 1,5–2 рази. Цим самим місцеві органи влади намагаються знизити «тарифний тиск», але погіршують становище бюджетних установ та організацій, однозначно порушується принцип соціальної справедливості, адже опосередковані пільги отримують і ті категорії населення, які їх не потребують. Зменшується також величина субсидії на житлово-комунальні послуги, яку отримують ма-

лозабезпечені категорії громадян. Цей шлях знову ж таки можуть дозволити далеко не всі місцеві ради. Окрім того, з лютого 2007 р. органи місцевого самоврядування не мають права затверджувати тарифи на житлово-комунальні послуги без висновків державних інспекцій з контролю за цінами щодо розрахунку економічного обґрунтованих планових витрат, пов'язаних з виробництвом, транспортуванням, постачанням теплової енергії та наданням послуг з централізованого опалення.

Загальною проблемою всіх житлово-комунальних підприємств є кадрове забезпечення галузі. При цьому промислово розвинуті регіони перебувають в дещо гірших умовах, адже саме тут виникає такий фактор, як «альтернативна зайнятість». Рівень заробітної плати аналогічних спеціальностей у житлово-комунальному господарстві та у промисловості (бізнесі) значно різняться, а тому на посади слюсарів, сантехніків, на управлінські посади здебільшого влаштовуються ті, хто залишився поза штатом містоутворюючих та інших економічно активних підприємств, установ й організацій. Як свідчать результати анкетування, проведеного в серпні 2007 р. на замовлення постійної комісії Алчевської міської ради з питань міського господарства та екології, значна частина працюючих у сфері ЖКГ міста розглядає своє нинішнє працевлаштування як тимчасове, з відповідним ставленням до своїх обов'язків. Такий стан справ має місце і в інших монофункціональних або промислово розвинутих містах.

Висновки. Таким чином, фінансово-економічні відносини міста, що виникають з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання вироблених матеріальних благ і наданих послуг, містять у собі ще й відносини, які виникають між підсистемами містоутворюючими й містообслуговуючими. В умовах розширення прав щодо самоврядування територіальних громад саме останні відносини стають вирішальним фактором стабільного розвитку міста. Пов'язано це, в першу чергу, з формуванням сталих фінансових джерел функціонування міста та його містообслуговуючої сфери.

Підводячи підсумок проведеного дослідження, можна виокремити наступні особливості у функціональній залежності: рівень економічного розвитку промислового міста — спроможність і напрями реформування ЖКГ:

- 1) соціальна відповідальність містоутворюючих підприємств і значна фінансова допомога у налагодженні міської інфраструктури;
- 2) порівняно високий рівень доходів громадян, що впливає на потребу і спроможність до оплати за якісні та доступні житлово-комунальні послуги;
- 3) трудова орієнтація праці економічно активного населення на основні підприємства міста та залишковий принцип формування кадрів ЖКГ.

На наш погляд, уряду потрібно розглянути питання та ініціювати законодавче закріплення регіональних коефіцієнтів при визначенні рівня оплати праці робітників ЖКГ, що дозволить зменшити вплив фактору «альтернативної зайнятості». Залишаються невирішеними питання наукового супроводу трансфертної політики та переорієнтації її на адресного споживача житлово-комунальних послуг. Ці чинники є досить важливими і суттєво впливають на стан реформування галузі.

Література

1. Адамов Б. И. Организационно-экономические основы управления развитием городов.— К.: ГРОТ, 1998.— 216 с.
2. Жабінець І. М. Удосконалення механізму регулювання ринку праці монофункціональних міст України: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.09.01 / Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України.— К., 2000.— 19 с.
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст» від 17.03.2000 р. № 521 // Офіційний вісник України.— 2000.— № 12.— С. 112.
4. Рибак В. В., Богачов С. В., Мельникова М. В. Управління ресурсами міського господарського комплексу: проблеми і рішення // Вісник економічної науки України.— 2004.— № 2.— С. 28—32.
5. Закон України «Про житлово-комунальні послуги» від 24.06.2004 р. № 1875-IV // Відомості Верховної Ради України.— 2004.— № 47.— Ст. 514.
6. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р. № 2017-III // Відомості Верховної Ради України.— 2000.— № 48.— Ст. 409.
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про реалізацію статей 24 і 27 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 17.05.2002 р. № 63 // Офіційний вісник України.— 2002.— № 21.— С. 20.
8. Рішення Луганської обласної ради «Про обласний бюджет на 2003 рік» від 28.01.2003 р. № 6/10; «Про обласний бюджет на 2004 рік» від 18.12.2003 р. № 11/11; «Про обласний бюджет на 2005 рік» від 13.01.2005 р. № 18/4; «Про обласний бюджет на 2006 рік» від 26.01.2006 р. № 23/6; «Про обласний бюджет на 2007 рік» від 27.12.2006 р. № 7/5; «Про обласний бюджет на 2008 рік» від 23.01.2008 р. № 20/12.— Режим доступу: <http://oblrada.lg.ua/taxonomy/term/6/all>
9. Соціально-економічне становище м. Алчевськ: січень-грудень 2007 р.— Алчевськ: Управління статистики у м. Алчевську, 2007.— 20 с.
10. Статистичний щорічник Луганської області за 2006 рік (частина I).— Луганськ: Головне управління статистики у Луганській області, 2007.— 405 с.

11. Статистичний щорічник Луганської області за 2006 рік (частина II).— Луганськ: Головне управління статистики у Луганській області, 2007.— 509 с.

12. Указ Президента України «Про Концепцію ціноутворення у сфері житлово-комунальних послуг» від 28.12.2007 р. № 1324/2007 // Офіційний вісник Президента України.— 2008.— № 2.— С. 21.

13. Задоволеність населення міста Алчевська рівнем надання послуг.— К.: Київський міжнародний інститут соціології, 2007.— 52 с.

14. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України.— 1997.— № 24.— Ст. 170.

Подано до редакції 14.02.2008 р.